VIKIPEEDIA

Inimene

See artikkel ootab keeletoimetamist.
Kui oskad, siis palun aita artiklit keeleliselt parandada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Inimene&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

See artikkel vajab toimetamist. *(Jaanuar 2013)*
Palun aita artiklit toimetada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Inimene&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

Selles artiklis on vaidlustatud väiteid. Artikli sisu võib olla väär.
Lisateavet vaidlustamise põhjuse kohta saad artikli arutelust.

Inimene kõige üldisemas tähenduses on liigi *Homo sapiens* ('tark inimene') esindaja. Liigina on teda eesti keeles nimetatud ka **nüüdisinimeseks** ehk **pärisinimeseks**. Tänapäeval elab Maal selle liigi alamliik *Homo sapiens sapiens* ('nüüdisinimene').

Inimest eristab taimedest see, et ta suudab meeleelundeid rakendades aistida ümbritsevat keskkonda ning tundeid rakendades selles vabalt liikuda. Loomadest eristub inimene sellega, et ta suudab muuta tunded mõteteks ning nendest tekkinud meelepilte kasutades abstraheerida asju ja nähtusi. Inimesed – nagu teisedki homiidid – on olemuslikult sotsiaalsed olendid, kuid erinevalt teistest on nad võimelised rakendama suhtlusel lisaks kehakeelele ka sõnadel põhinevat mõttevahetust. Ja see omakorda võimaldab arutleda abstraktsetes kategooriates, nagu näiteks maailmanägemus või meie ühine tulevik.

Inimeste materiaalne toimetulek sõltub tema poolt valitud toimetulekumudelist. Kui sama toimetulekumudelit rakendavad inimesed teevad koostööd, siis tekib sellest püsiv sotsiaalne kord. Erinevad sotsiaalsed korrad võistlevad omavahel ressursside pärast kuid teevad ka koostööd ühiste eesmärkide saavutamise nimel. Sotsiaalsete kordade kombineerumine kujundab sootsiumi (hõim, rahvas, riik) kooselu vormi ning määrab selle poolt rakendatavate institutsioonide vormi ja olemuse. Iga sootsium on omanäoline ja originaalne, kuna tema keeles kasutatud sõnade tähendus, riietus ja igapäevane elu on mõjutatud elukeskkonnast ning inimeste isiklikust ja rahva ajaloolisest kogemusest. Seetõttu on igal sootsiumil omad väärtushinnangud, õiguskultuur, rituaalid ja tavad kuidas kogutakse ning edastatakse teadmisi ning oskusi ning lahendatakse elus ettetulevaid probleeme.

Nüüdisinimeste kõige varasemad eellased elasid Maal juba vähemalt 300 000 aastat tagasi.[1]

Inimene

Kaitsestaatus

Soodsas seisundis (IUCN 3.1)

Taksonoomia

Riik	Loomad *Animalia*
Hõimkond	Keelikloomad *Chordata*
Klass	Imetajad *Mammalia*
Selts	Esikloomalised *Primates*
Ülemsugukond	*Hominoidea*
Sugukond	Inimlased *Hominidae*
Alamsugukond	*Homininae*
Triibus	*Hominini*
Alamtriibus	*Hominina*
Perekond	Inimene *Homo*
Liik	**Inimene** *Homo sapiens*

Inimesi on väliste tunnuste alusel jaotatud rassideks, kuid seda jaotust on ka vaidlustatud.

Alamliik	*Homo sapiens sapiens*

Trinaarne nimetus

Homo sapiens sapiens

Linné, 1758

Sisukord

Tsivilisatsioonide kokkupõrge: USA sõdurid (inimliigi *Homo sapiens sapiens* esindajad) vaatlevad militaarmaasturilt vabaduse, võrdsuse ja vendluse etaloni prantsuse trikoloori taaslehvimist 19. sajandi inseneeria tippteose Eiffeli torni tipus. II Maailmasõda oli 1944. aastal juba lõplikult raugemas, pannes aluse Külmale sõjale. Mustvalge foto inimeste konstrueeritud ja ideologiseeritud ülikeerulisest maailmast on vastava tehnoloogia abil pildistanud niisamuti inimene ise

Inimese füüsilised tunnused

Inimese kui imetaja iseloomulikud tunnused

- Gaasivahetus kopsudes.
- Süda on 4-osaline.
- Esineb suur ehk kehavereringe ja väike ehk kopsuvereringe.
- Toiduainete peenestamine, toitainete lõhustamine, toitainete imendumine seedetraktis.
- Pidev energiavajadus.
- Rakuhingamisel toimub lõhustumissaaduste dissimilatsioon energia saamiseks.
- Soojuse pidev tootmine ainevahetusprotsesside tulemusel.
- Organismis on stabiilne sisekeskkond ja püsiv temperatuur.
- Toimub pidev termoregulatsioon ning organismi talitluste ja homöostaasi neuraalne ja homoraalne regulatsioon.
- Biosünteesiprotsesside käigus kehaomaste ainete valmistamine.
- Jääkainete (uriini) eritusprotsessid neerudes.
- Info saamine väliskeskkonnast meeleelundite vahendusel.
- Ajutegevus.
- Kõrgem närvitalitlus.
- Inimene organism on kui isereguleeruv süsteem.
- Organism on terviklik süsteem- kõik elundkonnad on omavahel seotud.

- Organismi talitlused toimuvad rütmiliselt. Organismisisene bioloogiline kell sünkroonib elundkondade talitlust ööpäeva rütmiga.
- Keskmine inimene on 1,5–1,8 m pikk, kuigi see võib olenevalt kohast väga palju varieeruda[2]. Keskmine emane ehk naissoost inimene kaalub 54–64 kilogrammi ja isane ehk meessoost 76–83 kg[3].

Inimese erisused

Inimesele on iseloomulik püstine kõnd, käte kasutamine, tööriistade valmistamine ja kasutamine, artikuleeritud kõne ning arenenud mõistus. Teistest hominiididest ehk inimlastest erineb inimene lünkadeta hambaridade, vähese karvkatte, arenenud lõuatsi ja paljude teiste tunnuste poolest.

Suur aju, millel on hästi arenenud ajukoor. Püsisoojane ehk endotermne, st organism saab soojust keha sisemisest soojusproduktsioonist. Kahel jalal liikumine. Aeglane individuaalne areng. Järglased vajavad hoolitsust pikka aega. Puudub innaaeg. On iseloomulik mittesesoonne sigimine. Segatoiduline. Toitu töödeldakse enne tarvitamist. Artikuleeritud kõne, mõtlemine, mille tõttu on teadlik enesest ja ennast ümbritsevast maailmast, selle ehitusest, siseelust ja loogikast. Võimeline õppima ja arenema. Kultuuriline käitumine. Sotsiaalsed suhted tuginevad perekonnasuhetele. Oskab valetada ja valmistada tööriistu, luua ja kasutada tehnoloogiaid.

Inimese olemus ja areng

Inimese psühholoogilised käsitlused

Sigmund Freud (1856-1939) kirjeldab inimest kolme strukturaalse elemendi kaudu: id (saksa es ehk miski), ego (sks Ich - mina) ja superego (sks über-Ich — ülimina).

Carl Gustav Jung (1875-1961), šveitsi psühholoog uuris inimpsüühikat ning sõnastas inimese mõistmise seisukohalt järgmised olulised mõisted:

- *Sensoorika tähendab info saamist meeleelundite - nähtu, kuuldu, kombatu, maitstu, lõhna – kaudu ning selle vahetut töötlust seda verbaliseerimata.*
- *Tunded annavad alateadvusliku hinnangu sensoorsele teabele, s.t see arvatakse meeldivaks - vastumeelseks, ilusaks - inetuks, heaks - halvaks jne.*
- *Mõte kirjeldab tunnete kaudu saadud kogemust ja seob selle sõnaga. Mõtlemine tähendab mõtteliste abstraktsioonide rakendamist olukorra mõistmiseks ja otsuste langetamiseks. Mõttetöö eesmärgiks on objektiivse reaalsuse eristamine fantaasiast ning tunnetest mõjutamata loogiliste järelduste tegemine.*
- *Intuitsioon tähendab asjade olemuse taipamist instinktiivselt, ilma mõtteliste arutluste jada läbimata.*[4]

Alfred Adler (1870-1937), austria psühholoog uuris inimese arengut ning leidis, et inimese areng on tugevalt mõjutatud tema lapsepõlve keskkonnast ja kogemustest, mille ületamise soov kujundab tema eesmärgid. Teadvustamata jäänud alaväärsuskompleksi ületamise vajadus suunab inimese käitumist läbi kogu elu, nii tema tööelu valikutes, sõprussuhetes kui ka armastuses.[4]

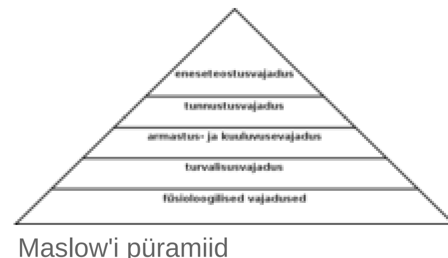
Erik Erikson (1902-1994), taani-ameerika psühholoog leidis, et ühiskond suunab ja kujundab nii perekonna, kooli kui ka töökoha kaudu inimese arengut, tasustades teda arengu eest heldemini kui arengupeetusel. Oma epigeneetilise kontseptsioonis märkis ta, et iga eluetapp saabub enam-vähem kindlal

eluaastal, kestab kindla aja ning läheb üle järgmisse etappi, kusjuures konfliktid, kohanemisraskused ja kriisid ühelt etapilt teise siirdudes on väljakutseks kasvada, areneda, küpseda. Ta eristas oma töös kaheksat elujärku:

- *Imikueas kujuneb välja usaldus või usaldamatus välise maailma ja teiste inimeste suhtes.*
- *Varases lapseeas (1-3 a) peab ta alistama oma füüsilise keha ja saavutama selle üle kontrolli. Kui ta sellega toime ei tule, siis valdab tema meeli häbi ja ta hakkab kahtlema eneses.*
- *Mängueas avastab ta maailma ja hakkab mõistma hea-halva erisust. Kui ta seda ei saavuta, siis kogeb ta endas puuet ning teda valdab süütunne.*
- *Nooremas koolieas peab ta õppima olema hoolikas, töötades kogeb ta tegevuse tulemuslikkust. Ebaõnnestumine tekitab inimeses alaväärsustunde.*
- *Noorukieas kujuneb välja inimese identiteet. Puberteedis peab ta otsustama, kas omandada vanema generatsiooni kultuurilised, eetilised, religioossed jt väärtused või lükata need tagasi ja luua iseenda väärtussüsteem. Ebaõnnestumine tekitab identiteedipuude, mida püütakse kompenseerida kuhugi kuulumise kaudu.*
- *Noores täiskasvanueas õpib inimene looma lähedasi suhteid teiste inimestega. Kui ta ebaõnnestub, siis tabab teda üksindus.*
- *Täiskasvanu iga täidab loov tegutsemine või arenguseisak, milles ta süüdistab vandenõulasi, kes ei lase tal midagi teha.*
- *Vanaduses kogeb inimene küpsustunnet, ta vabaneb oma egost ja saavutab enne surma mõistvuse, selguse ja meelerahu. Ebaõnnestumisel ei suuda ta enesekeskusest välja murda ning sureb lootusetuse tundega, mis on täis tühjust ja ahastust.*[4]

Abraham Maslow (1908-1970) ameerika psühholoog uuris inimese arengust tulenevaid vajadusi ja nende hierarhilist sõltuvust, tuues välja järgmised märksõnad (sõltuvus kasvab alt üles):

- Eneseaktualiseerimine;
- Eneseaustus (soov veenduda oma kompetentsuses ja püüd pälvida teistelt tunnustust);
- Sotsiaalne kuuluvus ja armastus (suhtlemise, rahuldava sotsiaalse staatuse ja lähisuhete vajadus);
- Ohutustarve (soov elada stabiilses, turvalises, etteaimatavas keskkonnas, olles vaba ärevusest ja hirmust);
- Füsioloogilised vajadused (toit, kehakate, uni, peavari, seks jt).[4]

Maslow'i püramiid

Inimene filosoofilises käsitluses

Jean-Paul Sartre (1905-1980), prantsuse filosoof ja eksistentsialistliku filosoofia looja, uuris samuti inimese arengut ning leidis, et inimeseks olek eeldab palju enamat kui esmavajaduste rahuldamine. Ta väitis, et inimesed kes piirduvad oma esmaste bioloogiliste ja sotsiaalsete vajaduste rahuldamisega, loobuvad isiksuslikust arengust. Sellega kahjustavad nad oma sootsiumi, sest nendes peituv loovuse potentsiaal jääb kasutamata. Sartre leidis, et

- *iga inimene on konkreetses ajas ja ruumis unikaalne,*
- *ehkki kõik inimesed on oma keskkonna saadused, kannab igaüks oma elukäigu eest isiklikku vastutust,*
- *elu on meile kõigile esitatud väljakutse mõtestada oma individuaalne eksistents põhiolemuselt absurdses maailmas,*

- *tajudes oma vastutust saatuse ees, tunnevad paljud inimesed üksildust, ärevust ning meeleheidet,*
- *elu üks põhiküsimusi on see, kas inimesed suudavad elu juhuslikkuse ja määramatusega näotsi olles elada ehtsat ja siirast elu,*
- *kuna igaüks on oma elu arhitekt, asetab see suuri nõudeid elus tehtavatele otsustele,*
- *elu mõtet ei saa keegi kingituseks - see tuleb endal leida,*
- *elu on just säärane, milliseks me selle ise endale teeme.*[4]

Jörg Noller on Online Encyclopedia Philosophy of Nature välja toonud veel järgmised inimese määratlused:

- *Inimene kui ratsionaalse olemusega indiviid (Boetiuse ontoloogiline inimese määratlus);*
- *Olend kes oskab end iseendana ette kujutada (John Locke eneseteadvusest lähtuv inimese määratlus);*
- *Inimene kui eesmärk omaette (Immanuel Kant'i moraali-filosoofiline määratlus);*
- *Inimene kui loom (Eric T. Olsoni animalismi teooria, millega ta eitas vaimse mõõtme olemasolu);*
- *Inimene iseteadliku olendina: füüsiline organism moodustab inimese, kuid ei ole sellega identne (Lynne Baker'i põhiseaduse teooria);*
- *Personaalse elu kontseptsioon, mis tunnustab ratsionaalset ühtsust (Marya Schechtman).*[5]

Inimene religioosses käsitluses

Inimene islamistlikus käsitlus

Islami käsitust mööda on inimene makrokosmose analoog, temas endas on olemas kogu olemishierarhia neljast elemendist tähtedeta taevavõlvini. Inimesel on põhimõtteline vabadus areneda, tõusta maisusest kõrgemale. Inimene on loomult rumal, rumaluse juur on aga tema ise (nasf), kui madalam nasf on ületatud, jääb ainult jumal (haqq). Kuna inimeses valitseb sundiv ise, on ta enesekeskne ja valmis hälbima illusioonidesse. Mõistuslik ise, mis võib lasta end küll ähmastada madalamate hingejõudude poolt, kuid ta võib tajuda ka vaimu mõjutusi.[4]

René Guénon'i (1886-1951), prantsuse usundiuurija arvates on islamis inimene palju enam ja ka palju vähem, kui läänes arvatakse: ta on palju rohkem tänu oma võimele määramatult avarduda väljapoole kehalist vormi aga ta on ka palju vähem, sest ta ei moodusta mingit terviklikku ja enesega piirduvat olendit; ta on üksnes tõelise olemise väline manifestatsioon ning selle põgus nähtumus, mis ei puuduta kuidagi tema igimuutumatut olemust.[6]

Inimene Urantia raamatu käsitluses

Urantia raamatu järgi moodustub inimene järgmistest osistest:

- *Füüsiline keha: animaalne organism;*
- *Meel: inimkeha mõtlev, tajuv ja tundev osa, kogemuse teadvustaja, meelepildi kandja;*
- *Isiksus: loodud olendile annetatud olemuslik alge, milles peitub tema iseloom.*
- *Vaim: meeles elav jumalik Mõttekohandaja;*
- *Hing: sureliku inimese otsustest tema* eluajal sündiv vaimukeha, mis tekib koostööst Mõttekohandajaga.

Planeetide surelikud on tõusupotentsiaaliga loomset päritolu arenevad olendid, kellele Kõikne-Isa on annetanud isiksusliku alge ja saatnud abiks Mõttekohandaja, kes elab inimmeeles ja on pühendunud tema vaimsele arengule.

Inimese surelik osa on elektrokeemiline mehhanism, mille juured on füüsilises energiamaailmas. Paljud inimlikud reaktsioonid on olemuselt mehaanilised, suur osa elust on masinlik. Oma ainelise eksistentsi perioodil on ta alistatud keemilisele ja elektrilisele mehaanikale, kuid võib õppida, kuidas allutada seda füüsilise elu masinat kogemustest saadud suunavale tarkusele. Surelikud on Jumala poegadeks nimetatavate olendite ahela alumine lüli - tõusupotentsiaaliga loomset päritolu arenevad olendid. Materiaalne identiteet on ajutine eluseisund universumis - see on reaalne vaid siis kui isiksus soovib saada jätkuvaks universuminähtuseks.

Inimolenditel on identiteet ainult ainelises tähenduses – see on ajutine, ajalik eluseisund universumis. Mina omadusi väljendab aineline meel, mis toimib mõistuse energiasüsteemis. Öeldes, et inimesel on identiteet, tunnistatakse asjaolu, et tal on olemas meeleringlus, mis on allutatud inimisiksuse tegudele ja tahte valikutele. Ent see on aineline ja puhtajutine avaldumine, nii nagu inimloode on inimelu ajutine parasiitlik faas. Kosmilisest vaatepunktist toimub inimolendite sünd, elu ja surm suhteliselt lühikesel ajahetkel; nad ei ole kestvad.

Inimlik areng algab oma tahte väljendamisest ja see eristab teda loomadest. Jumal peab enda loodud tahteolenditega sidet nende meeles elava Mõttekohandaja (Jumala fragment) kaudu, kes väljendab Looja tahet. Isiksusliku olendi tahe on suhteliselt vaba ja see suunab tahteolendi tegevust.

Inimese individuaalsus tuleneb tema isiksuslikust algest ja see on kosmiline reaalsus. Inimese isiksus on igavene, kuid identiteedi osas tingimuslik igavene reaalsus. Olles ilmunud Isa tahte kohaselt, peab ta valima, kas ta soovib saada vaimolendiks ja olla selle eesmärgi saavutamise juures või mitte. See tsükkel on ette määratud, kuid inimese osalemine selles on vabatahtlik, isiklik ja kogemuslik. Iga surelik isiksus peab ise tegema valiku, kas viia oma identiteedi asupaik ajutisest ainelise intellekti süsteemist üle kõrgemasse morontiahinge (materiaalse ja vaimse vaheline aine ja neid eristav maailm) süsteemi, kus koos Mõttekohandajaga luuakse uus isiksuse avaldumise kandja või valida isiksusliku alge lõplik kustutamine. Inimesele on antud tahe ja tal on võim ise oma saatust määrata. Ühinemine Mõttekohandajaga on tõelise arengutee eeldus ja inimene peab ise seda teed mööda astuma - oma otsuse toel, omal vabal valikul.

Enesevalitsus on inimese moraalse olemuse mõõt ja tema vaimse arengu näitaja. Südames ei saa olla rahu ega meeles edenemist, kui ta ei armu kõigest südamest tõesse, igaveste reaalsuste ideaalidesse. Iga inimese ette seatakse elu ja surma küsimused — aja patused naudingud igaviku õiglaste reaalsuste vastu.[7]

Vaata ka

- Antropoloogia
- Antropotseen
- Ego
- Humanism
- Id
- Inimese evolutsioon
- Inimese genoom
- Inimkeha
- Isiksus
- Mina
- Organismi funktsioonid
- Organismi struktuurid

- Surm
- Õigus surra
- Ülimina
- Üliinimene

Viited

1. Jaan-Juhan Oidermaa: "Professor uutest fossiilidest: seekord tuleb tõesti õpikud ringi kirjutada" (http://novaator.err.ee/600808/professor-uutest-fossiilidest-seekord-tuleb-toesti-opikud-ringi-kirjutada) ERR NOvaator, 7. juuni 2017
2. answers.com (http://www.answers.com/topic/pygmy) välja otsitud 6.08.10
3. articleworld.org (http://www.articleworld.org/index.php/Human_weight) välja otsitud 6.08.10
4. Kidron, Anti (2018). *Isiksus & iseloom*. Tallinn: Mondo. ISBN ISBN 978-9949-9999-5-8.
5. 1. Noller, Jörg (2019). *Online Encyclopedia Philosophy of Nature / Online Lexikon Naturphilosophie* (https://doi.org/10.11588/oepn.2019.0.66403). Heidelberg: Universitätsbibliothek Heidelberg.
6. Guenon, Rene (1996). *Studies in Hinduism (Études sur l'Hindouisme)*. Lk 108.
7. (1955/2010). *Urantia raamat* (https://www.urantia.org/et/urantia-raamat/loe). Urantia Foundation. Lk 0:5.6 - 0:5.11; 7:0.5; 24:2.8; 30:4.10; 40:5.1; 40:9.2; 112:5.2-4; 118:8.2143:2.3; 157:2.2.. ISBN 9781883395094.

Välislingid

- Inimese evolutsiooni vanad ja uued probleemid (http://biomedicum.ut.ee/~martv/Antropogenees.html)
- Maailma elanikkonna loendur (http://www.worldometers.info/world-population/) – sünnid, surmad, neto, reaalajas, päeva ja aasta lõikes; vaadatud 2012-06-01
- Published online: January 25, 2018, Melinda A. Yang, Qiaomei Fu, Insights into Modern Human Prehistory Using Ancient Genomes (http://www.cell.com/trends/genetics/fulltext/S0168-9525(17)30210-X), cell.com

Pildid, videod ja helifailid Commonsis: **Inimene (https://commons.wikimedia.org/wiki/Homo_sapiens?uselang=et)**

Vikisõnastiku artikkel: **inimene**

Tsitaadid Vikitsitaatides: **Inimene**

v · r (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Mall:Hominiidid&action=edit) **Inimese evolutsioon**

Hominini	*Sahelanthropus tchadensis* • *Orrorin tugenensis* • *Ardipithecus* • *Kenyanthropus platyops*
Australopiteegid	perekonnad *Australopithecus* ja *Paranthropus*
Australopithecus	*A. anamensis* • *A. afarensis* • *A. bahrelghazali* • *A. africanus* • *A. garhi* • *A. sediba*
Paranthropus	*P. aethiopicus* • *P. boisei* • *P. robustus*
Homo	*H. habilis* • *H. rudolfensis* • *H. georgicus* • *H. ergaster* *H. erectus* (*H. e. lantianensis* • *H. e. palaeojavanicus* • *H. e. pekinensis* • *H. e. nankinensis* • *H. e. soloensis* • *H. e. wushanensis* • *H. e. yuanmouensis*) *H. cepranensis* • *H. antecessor* • *H. heidelbergensis* • *H. rhodesiensis* • *H. floresiensis*

H. s. idaltu • *H. s. denisovan* • *H. s. neanderthalensis* • *Homo s. sapiens*